

УДК 37.013.42:364-786](477)

© Боярська-Хоменко А. В., 2025

<http://orcid.org/0000-0002-1818-3074>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2025.58.04>

А.В. Боярська-Хоменко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У сучасних умовах збройної агресії та поступової деокупації українських територій особливої ваги набуває потреба в науковому обґрунтуванні педагогічних умов організації підтримки дітей, які зазнали травматичних впливів. Освітній процес у таких регіонах має виходити далеко за межі традиційної навчальної функції, набуваючи значення засобу психоемоційної стабілізації, сприяння соціалізації та формування національно-громадянської ідентичності дитини.

Аналіз чинного нормативно-правового поля України засвідчує наявність декларативних основ щодо забезпечення рівного доступу до освіти, однак водночас виявляє істотну прогалину – відсутність цілісного методичного інструментарію та системного бачення педагогічної підтримки дітей, які проживають у постконфліктних регіонах.

У процесі дослідження було використано низку методів, що забезпечили глибину і комплексність аналізу, а також достовірність одержаних результатів. Теоретичні методи дозволили визначити рівень опрацювання проблеми в науці, ідентифікувати ключові концепти, підходи, принципи організації педагогічної допомоги дітям у кризових умовах. Емпіричну основу дослідження склали методи анкетування та експертного оцінювання, що забезпечили збір інформації від освітян-практиків – педагогів, психологів, соціальних працівників. Отримані результати дозволили здійснити якісне ранжування запропонованих педагогічних умов за критерієм їхньої ефективності та практичної значущості.

У межах дослідження було теоретично і практично доведено доцільність застосування системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, гуманістичного та інформаційного підходів до реалізації підтримки дітей у післякризових умовах. Також обґрунтовано низку загальних і специфічних принципів, що забезпечують ефективність освітньо-виховного процесу на основі індивідуального підходу, емпатії, безпеки та культурної чутливості.

На підставі узагальнених теоретичних положень та емпіричних даних було виділено три ключові педагогічні умови: підготовка вчителів до реалізації педагогічної підтримки дітей, які пережили травматичні події; створення безпечного емоційно комфортного освітньо-виховного середовища, що має забезпечувати психологічну стабільність, довіру, відчуття захищеності й

підтримки для кожної дитини; методичне забезпечення процесу педагогічної підтримки дітей. Саме ці умови є основою для побудови дієвої, стійкої та гуманної освітньої моделі, здатної забезпечити освітню, психологічну та соціальну підтримку дітей, які проживають на звільнених територіях України.

Ключові слова: педагогічні умови, педагогічна підтримка, деокуповані території, травматичний досвід, освітнє середовище, методичне забезпечення, підготовка вчителів, життєстійкість, гуманістичний підхід, освіта в умовах війни, постконфліктне суспільство.

Boiarska-Khomenko A.V. Pedagogical conditions for organizing support for children living in deoccupied territories. In the current conditions of armed aggression and de-occupation of Ukrainian territories, the need for scientific substantiation of pedagogical conditions for organizing support for children who have experienced traumatic effects is of particular importance. The educational process in such regions should go far beyond the traditional educational function, becoming a means of psycho-emotional stabilization, promoting socialization, and forming the child's national and civic identity.

Analysis of the current regulatory and legal field of Ukraine confirms the presence of declarative foundations for ensuring equal access to education, but at the same time, reveals a significant gap - the lack of a holistic methodological toolkit and a systemic vision of pedagogical support for children living in post-conflict regions.

Several methods were used in the research process, which ensured the depth and complexity of the analysis, as well as the results' reliability. Theoretical methods allowed us to determine the level of development of the problem in science and identify key concepts, approaches, and principles of organizing pedagogical assistance to children in crisis conditions. The empirical basis of the study was formed by questionnaires and expert evaluation, which provided information collected from educational practitioners - teachers, psychologists, and social workers. The results obtained allowed for a qualitative ranking of the proposed pedagogical conditions according to their effectiveness and practical significance criterion.

The study theoretically and practically proved the feasibility of using systemic, activity-based, personally oriented, humanistic, and informational approaches to the implementation of child support in post-crisis conditions. Several general and specific principles were also substantiated to ensure the effectiveness of the educational process based on an individual approach, empathy, safety, and cultural sensitivity.

Based on generalized theoretical provisions and empirical data, three key pedagogical conditions were identified: targeted training of teachers to work with children who have experienced trauma; creation of a safe, emotionally comfortable educational environment; development and implementation of high-quality methodological support for the process of pedagogical support. These conditions are the basis for building an effective, sustainable, and humane educational model

capable of providing academic, psychological, and social support to children living in the liberated territories of Ukraine.

Keywords: *pedagogical conditions, pedagogical support, deoccupied territories, traumatic experience, educational environment, methodological support, teacher training, resilience, humanistic approach, education in war conditions, post-conflict society.*

Вступ. Актуальність проблеми наукового обґрунтування педагогічних умов організації підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях України, зумовлюється низкою міждисциплінарних чинників, що мають соціально-політичне, правове і освітньо-виховне підґрунтя. У контексті збройної агресії росії проти України та подальшого процесу деокупації територій, зокрема у східних і південних регіонах, виникає нагальна потреба у створенні цілісної освітньої моделі, що забезпечить не лише академічну реінтеграцію дітей в освітнє середовище, а й сприятиме відновленню їхнього психоемоційного благополуччя та громадянської ідентичності.

Закон України «Про освіту» (2017) (Закон України, 2017), а також інші чинні нормативно-правові акти – зокрема, урядова постанова щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану (Розпорядження КМУ, 2024) – визначають принципи рівного доступу до якісної освіти як фундаментальні. У той же час, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (Закон України, 2015), а також нещодавно розроблений проєкт стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій України (Проект, 2024), прямо вказують на потребу в освітній підтримці вразливих категорій дітей. Проте у педагогічній науці досі бракує комплексного аналізу тих специфічних умов, які б забезпечували ефективність освітнього процесу в надзвичайних обставинах – із врахуванням травматичного досвіду, порушень у соціалізації, відсутності стабільного освітнього середовища та інших.

Окрему увагу привертає питання недостатності розроблених методичних рекомендацій для освітян, які працюють у закладах загальної середньої освіти на звільнених територіях. Чинні документи, зокрема окремі накази Міністерства освіти і науки України щодо особливостей організації навчання в умовах надзвичайних ситуацій і воєнного стану, лише фрагментарно окреслюють потреби таких дітей, не пропонуючи системних підходів до формування педагогічного середовища, здатного забезпечити соціально-психологічну стабілізацію, навчальну мотивацію та інтеграцію в суспільство.

Наукове обґрунтування педагогічних умов підтримки дітей на деокупованих територіях є не лише об'єктивно зумовленим сучасними викликами освітньої політики України, а й потребує переосмислення

педагогічних парадигм щодо функціонування освіти в постконфліктних суспільствах. Саме така проблематика дає підстави вважати обрану тему вкрай актуальною для сучасної освітньої теорії й практики.

Проблематика організації освітнього процесу, а також надання педагогічної та психологічної підтримки дітям в умовах воєнного стану знайшла широке відображення у працях вітчизняних дослідників і практиків освіти. У дослідженнях Т. Спіріної та А. Дулі звертається увага на специфіку психоемоційного навантаження, з яким стикаються діти військовослужбовців. Автори наголошують, що внаслідок вікових особливостей нервової системи, підвищеної чутливості та недостатнього життєвого досвіду у таких дітей часто формуються стани тривожності, страху, емоційної дезорієнтації, що, у свою чергу, підвищує ризики розвитку посттравматичних розладів, девіантних форм поведінки та психоемоційної дестабілізації (Спіріна, 2024).

М. Альохін, досліджуючи трансформаційні процеси в системі освіти у період повномасштабної збройної агресії російської федерації, підкреслює, що освітні заклади не лише зберегли, а й значною мірою посилили свою соціальну функцію. Вони поступово переорієнтовуються на надання системної психологічної підтримки, збереження ментального здоров'я учнів, а також виступають як осередки громадянської єдності та соціальної активності, що сприяє зміцненню стійкості суспільства (Альохін, 2023).

У свою чергу, А. Боярська-Хоменко концептуалізує чотири ключові напрями педагогічної підтримки дітей у кризових умовах, до яких відносить освітню реабілітацію, подолання освітніх втрат, формування та зміцнення національної ідентичності, а також підготовку педагогічних працівників і батьків до роботи з дітьми, які перебувають у стані підвищеного стресу (Боярська-Хоменко, 2024).

Мета статті – науково обґрунтувати педагогічні умови організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях.

Методи дослідження. У ході наукового пошуку було використано комплекс методів, що забезпечили цілісність аналізу та достовірність отриманих результатів. Зокрема теоретичні методи (аналіз, узагальнення, систематизація та порівняння наукових джерел, нормативно-правових документів у галузі освіти, психології та соціальної роботи) дозволили виявити стан наукової розробки проблеми, окреслити ключові поняття, підходи та принципи організації підтримки дітей у кризових умовах.

Емпіричні методи (анкетування та експертне оцінювання, що дали змогу зібрати думки практиків (педагогів, психологів, соціальних працівників) щодо ефективності запропонованих педагогічних умов, аналіз експертних оцінок) дозволили ранжувати запропоновані умови за їхньою практичною значущістю.

Результати. Дослідження педагогічних умов організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях ґрунтується на врахуванні положень провідних загальнонаукових підходів та освітніх принципів. Передусім варто підкреслити значущість системного підходу (О. Вознюк, О. Дубасенюк, Ю. Козловський та ін.), оскільки педагогічна підтримка дітей є невід’ємним складником цілісної системи освіти (Вознюк, 2009). Цей підхід передбачає цілісну організацію освітнього процесу, що включає ретельний добір змісту, методів, форм і засобів навчання. Водночас системний підхід акцентує увагу на потребі врахування змістових і функціональних зв’язків, що визначають структуру педагогічної підтримки.

Згідно з діяльнісним підходом, організація педагогічної підтримки дітей має відбуватись як активний процес. Цей підхід базується на розумінні діяльності як необхідної умови формування наскрізних компетентностей та емоційного інтелекту (Атанов, 2007).

Особистісно орієнтований підхід акцентує увагу на необхідності врахування індивідуальних особливостей дітей (Бех, 2003). У цьому контексті важливими є розвиток відповідального ставлення до інформаційного простору, критичного мислення, а також організація навчання на засадах партнерської взаємодії, діалогу й індивідуального підходу.

Інформаційний підхід зосереджений на формуванні в дітей навичок безпечного, критичного і відповідального ставлення до інформації, зокрема в умовах інформаційного тиску та маніпуляцій. В освітньому процесі передбачається розвиток медіаграмотності, здатності аналізувати джерела інформації, розпізнавати фейки, протистояти пропаганді. Такий підхід сприяє психологічному захисту дітей та формує основу для їхньої соціальної стійкості.

Гуманістичний підхід визнає унікальність кожної дитини, її права, гідність та потреби. Орієнтований на створення емоційно безпечного освітнього середовища, де домінують підтримка, довіра, співпереживання й повага. Педагогічна взаємодія будується на засадах індивідуального підходу, відновлення почуття безпеки та впевненості в майбутньому.

Окрім наукових підходів, обґрунтування педагогічних умов організації підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях, потребує дотримання низки принципів – загальних і специфічних психолого-педагогічних вимог, що забезпечують цілісність і ефективність освітньо-виховного процесу в умовах постконфліктного середовища.

Серед загальних принципів варто виділити такі:

- гуманізму – освітня діяльність має бути спрямована на визнання цінності кожної дитини, повагу до її гідності, особистого досвіду, почуттів та потреб. Педагогіка має стати джерелом емоційної підтримки та безпеки;

- науковості – зміст навчання повинен відповідати сучасним психолого-педагогічним дослідженням, особливо в галузях травматерапії, нейропсихології та педагогіки стійкості;

- системності та послідовності – підтримка дітей має здійснюватися як упорядкований процес із логічною послідовністю, що враховує етапи адаптації, стабілізації, розвитку;

- доступності – матеріали, методи та форми навчання мають відповідати віковим, інтелектуальним, психологічним можливостям дітей з урахуванням пережитого досвіду;

- практичної спрямованості – освітні заходи повинні містити практичні елементи (ігрові, творчі, інтерактивні), що допомагають дітям адаптуватися до реального життя в мирному середовищі (Боярська-Хоменко, 2025; Освіта і наука України в умовах воєнного стану, 2023; Луценко, 2024; Шелестова, 2024).

У ході наукового пошуку ми визначили і певні специфічні принципи, серед яких варто назвати такі:

- психоемоційної безпеки – педагогічна взаємодія повинна виключати теми та матеріали, що можуть спричинити повторну травматизацію, забезпечувати комфортну атмосферу;

- індивідуалізації – освітня підтримка має враховувати індивідуальні потреби, психологічний стан, рівень стресостійкості та попередній досвід кожної дитини;

- діалогічності та взаємної довіри – важливе створення атмосфери довіри, відкритого діалогу між дітьми та педагогами, залучення дітей до процесу прийняття рішень щодо форм підтримки;

- соціальної адаптації – освітній процес має включати елементи соціально-психологічної реабілітації, сприяти інтеграції дитини в нове або відновлене соціальне середовище;

- культурної чутливості – важливо враховувати місцеві культурні, мовні, історичні контексти, з повагою ставитися до ідентичності дитини та її родини.

На основі проведеного науково-педагогічного пошуку та урахування власного досвіду роботи з дітьми на деокупованих територіях нами було визначено перелік педагогічних умов. На підставі ранжування 15 експертами цих умов, було визначено ті, які найкраще сприяють вирішенню проблеми організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях і мають практичну спрямованість (табл. 1).

Таблиця 1

Експертна оцінка педагогічних умов організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях

<i>№ з/п</i>	<i>Педагогічна умова</i>	<i>Рейтинг</i>
1.	Психолого-педагогічне супроводження дітей з боку фахівців (психологів, соціальних педагогів, логопедів), що враховує індивідуальні емоційні потреби та рівень травматизації	12
2.	Залучення батьків і родини до процесу педагогічної підтримки, формування єдиної виховної стратегії на рівні школа – родина	10
3.	Інтеграція елементів арт-терапії, казкотерапії, ігротерапії в освітній процес для емоційного розвантаження й формування стійкості.	7
4.	Створення безпечного емоційно комфортного освітньо-виховного середовища, що має забезпечувати психологічну стабільність, довіру, відчуття захищеності й підтримки для кожної дитини.	15
5.	Розробка адаптивних освітніх програм, що враховують втрати в навчанні, пов'язані з війною, і дозволяють поступове повернення до нормального навчального ритму.	11
6.	Організація тренінгів із розвитку емоційного інтелекту та саморегуляції для дітей.	10
7.	Розвиток культури ненасильницького спілкування як основи взаємодії в колективі, формування довіри між учасниками освітнього процесу.	8
8.	Проведення регулярного моніторингу психоемоційного стану дітей та оперативне реагування на кризові стани.	4
9.	Підготовка вчителів до реалізації педагогічної підтримки дітей, які пережили травматичні події	15
10.	Формування у педагогів навичок травмочутливої комунікації та емоційної саморегуляції.	6
11.	Залучення дітей до волонтерських і соціальних ініціатив, які сприяють формуванню почуття значущості, відповідальності, соціальної активності.	8
12.	Організація розвантажувальних днів, свят, креативних заходів, спрямованих на відновлення позитивного емоційного фону.	8
13.	Налагодження партнерства з громадськими організаціями, які працюють з дітьми постраждалих регіонів, для розширення ресурсів підтримки.	6
14.	Формування позитивного іміджу школи як простору довіри, стабільності й розвитку.	5
15.	Реалізація програм з формування життєстійкості (resilience), самоусвідомлення та адаптаційної поведінки.	9
16.	Методичне забезпечення процесу педагогічної підтримки дітей	14
17.	Упровадження інклюзивних практик, що забезпечують підтримку всім дітям незалежно від рівня психоемоційної вразливості.	10
18.	Створення внутрішньошкільної служби підтримки або кризового центру для реагування на складні ситуації та надання допомоги дітям і педагогам	9

Аналіз даних таблиці показав, що найвищий рейтинг отримали педагогічні умови, що стосуються підготовки вчителів, удосконалення освітнього середовища і навчально-методичного забезпечення. Зважаючи на це, нами виокремлено три педагогічні умови організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях, а саме:

- підготовка вчителів до реалізації педагогічної підтримки дітей, які пережили травматичні події;
- створення безпечного емоційно комфортного освітньо-виховного середовища, що має забезпечувати психологічну стабільність, довіру, відчуття захищеності й підтримки для кожної дитини;
- методичне забезпечення процесу педагогічної підтримки дітей.

Першою вагомою педагогічною умовою організації підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях, нами визначено цілеспрямовану підготовку вчителів до надання педагогічної підтримки дітям, що пережили травматичні події. У сучасних умовах освітній процес у прифронтових і деокупованих громадах вимагає від педагогів не лише високого рівня фахової підготовки, а й здатності діяти в складних емоційно-психологічних ситуаціях. Учителі мають володіти знаннями з психології травм і кризових станів, основами психосоціальної підтримки, методиками фасилітаційної взаємодії, елементами інклюзивної педагогіки (Боярська-Хоменко, 2025).

Не менш важливими є розвиток особистісних якостей педагога, таких як емпатійність, толерантність, стресостійкість, здатність до рефлексії та саморегуляції. Учитель має бути не лише джерелом знань, а й носієм стабільності та внутрішнього ресурсу для дитини, яка пережила втрату, розлуку, насильство чи вимушене переміщення. Крім того, вчителю необхідно опанувати ефективну міжпрофесійну взаємодію – співпрацювати з психологами, соціальними педагогами, лікарями та іншими фахівцями. Уміння працювати в команді допомагає комплексно реагувати на індивідуальні потреби дитини та надавати цілісну підтримку (Бойчук, 2024).

Доцільність цієї педагогічної умови обґрунтовується тим, що вчитель виступає ключовою фігурою у процесі стабілізації психоемоційного стану дитини. Саме через щоденну взаємодію з педагогом діти отримують досвід довіри, безпеки, прийняття, що є основою для подальшого особистісного розвитку, соціальної адаптації та повернення до мирного життя.

Другим ключовим педагогічним чинником, що зумовлює ефективність підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях, є створення безпечного, емоційно комфортного освітньо-виховного середовища, здатного забезпечити відчуття психологічної стабільності, емоційної захищеності,

підтримки та довіри для кожної дитини незалежно від рівня пережитої травматизації. Ця умова обґрунтовується необхідністю формування в дитини базового відчуття безпеки як фундаменту для подальшого емоційного відновлення, адаптації до навчального процесу та розвитку стійкості до зовнішніх стресових впливів. У контексті поствоєнної реальності дитина часто перебуває у стані гіперчутливості до оточення, тому педагогічне середовище має бути продумано до найменших деталей як у фізичному, так і в психологічному вимірах.

Зміст цієї умови розкривається через неухильне дотримання педагогами принципів гуманізму, толерантності, педагогіки довіри та етичної відповідальності, що виявляються у відкритому діалозі, спокійному та доброзичливому стилі спілкування, прийнятті індивідуальних особливостей дитини без оцінювання чи нав'язування стандартів поведінки. Особливого значення набуває організація просторово-безпекового компонента освітнього процесу.

Окрему увагу слід приділяти організації ритму дня: чіткий, передбачуваний розклад, чергування інтелектуального навантаження з емоційним розвантаженням, застосування ритуалів початку і завершення навчального дня створюють у дітей почуття передбачуваності та контролю над подіями, що є вкрай важливим у процесі відновлення. Необхідним складником є також забезпечення постійного доступу до фахової психологічної допомоги, зокрема через діяльність шкільних психологів, соціальних педагогів, кризових консультантів, які діють у межах мультидисциплінарної команди підтримки.

Третьою ключовою педагогічною умовою ефективної організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях, виступає якісне методичне забезпечення процесу педагогічної підтримки, що охоплює весь спектр освітньо-виховної, психоемоційної та соціально-педагогічної взаємодії з дитиною, котра перебуває у стані адаптації після пережитої кризи. Зміст цієї умови полягає в наявності структурованої, науково обґрунтованої та практично орієнтованої системи методичних матеріалів, що містить детальні інструкції, алгоритми педагогічних дій, адаптаційні програми, дидактичні розробки, інструменти оцінювання психоемоційного стану дитини, а також варіативні формати індивідуальної, групової та інтегрованої роботи.

Особливу увагу слід приділити створенню методичних рекомендацій, розроблених з урахуванням специфіки травматичного досвіду дітей, їхнього віку, рівня емоційної вразливості та індивідуальних освітніх потреб. Такі матеріали мають забезпечити педагогам чітке розуміння послідовності дій у кризових ситуаціях, дозволити швидко зорієнтуватися в умовах

психоемоційного напруження, а також уникнути неусвідомленої ретравматизації дитини в освітньому процесі.

Методичне забезпечення повинно охоплювати не лише організацію навчального процесу в умовах емоційної дестабілізації, але й компоненти соціально-психологічної підтримки: вправи на емоційне розвантаження, техніки саморегуляції, елементи фасилітації, засоби налагодження конструктивної комунікації та відновлення довіри до дорослого світу. Крім того, методичний інструментарій має сприяти мобілізації мотиваційних ресурсів дітей, поступовому відновленню інтересу до навчання, формуванню позитивного досвіду в освітньому середовищі.

Доцільність цієї педагогічної умови зумовлена тим, що ефективність педагогічної підтримки в умовах деокупованих територій значною мірою залежить від наявності перевірених, гнучких і адаптованих методичних рішень, які можуть бути реалізовані педагогом у складному освітньому контексті, де потрібна швидка реакція, емпатійна чутливість і професійна впевненість у своїх діях.

Обговорення. Порівняльний аналіз результатів нашого дослідження з попередніми науковими працями свідчить про взаємне доповнення, розвиток і поглиблення ключових ідей щодо організації підтримки дітей у кризових умовах. Так, результати дослідження Т. Спіріної та А. Дулі, які зосереджені на аналізі психоемоційного стану дітей військовослужбовців, підтверджують актуальність питання тривожності, страху та ризиків посттравматичних розладів. У нашому дослідженні ці висновки деталізовано через визначення конкретних педагогічних умов, що сприяють мінімізації психологічного навантаження: підготовку вчителів, створення безпечного освітнього середовища, індивідуалізацію підтримки та методичне забезпечення.

Дослідження М. Альохіна, що акцентує увагу на трансформації функцій освітніх закладів у бік психологічної та соціальної підтримки, повністю узгоджується з нашим баченням ролі школи як простору емоційної безпеки, громадянської солідарності й адаптації. Ми не лише підтверджуємо цей висновок, а й розширюємо його через систематизацію педагогічних підходів зокрема, гуманістичного, особистісно-орієнтованого, інформаційного, що забезпечують комплексну підтримку дітей, які проживають у деокупованих територіях. Отже, ми вдосконалили попередні напрацювання, зосередившись на структурованому впровадженні психолого-педагогічної підтримки.

Результати А. Боярської-Хоменко, що пропонують чотири напрями підтримки дітей у кризових умовах, стали підґрунтям для більш глибокого і практично спрямованого осмислення проблеми. У нашій роботі ці напрями отримали подальший розвиток через розробку трьох провідних педагогічних

умов, що охоплюють не лише освітню реабілітацію та роботу з освітніми втратами, але й професійний супровід педагогів, інтеграцію адаптаційних програм, залучення батьків і формування життєстійкості дітей. Ми запропонували системну модель підтримки, що дозволяє перетворити загальні концепції на реальні інструменти педагогічної дії.

Висновки. В умовах збройної агресії та поступової деокупації українських територій особливої актуальності набуває наукове обґрунтування педагогічних умов організації підтримки дітей, які пережили травматичні події. Освіта в таких регіонах має виконувати не лише навчальну, а й важливу психоемоційну, соціалізаційну та громадянсько-ідентифікаційну функцію. Аналіз чинної нормативної бази України засвідчує наявність загальних засад забезпечення доступу до освіти, проте виявляє відсутність комплексного методичного інструментарію та системного підходу до педагогічної підтримки дітей у постконфліктних регіонах. У дослідженні науково обґрунтовано доцільність застосування системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, гуманістичного та інформаційного підходів до організації підтримки дітей на деокупованих територіях. Також визначено принципи, що забезпечують ефективність освітньо-виховного процесу в постконфліктному середовищі. Емпіричні результати дозволили виділити три провідні педагогічні умови: підготовка вчителів до роботи з дітьми, які пережили травму; створення безпечного та емоційно комфортного освітнього середовища; наявність якісного методичного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

- Альохін М.М. Освітня інституція як суб'єкт соціальної роботи у громаді із особами, які постраждали внаслідок війни. *Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку*. Дніпро : ДНУ імені Олеса Гончара, 2023. С. 156-159
- Атанов Г. А. Теорія діяльнісного навчання : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 186 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
- Бойчук Ю.Д., Боярська-Хоменко А.В. Освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2024. Вип. 2 (26). С. 35-45. [https://doi.org/10.35387/od.2\(26\).2024.35-45](https://doi.org/10.35387/od.2(26).2024.35-45)
- Боярська-Хоменко А. В. Основні ідеї, завдання і підходи до реалізації педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. No 57. С. 163-174. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.57.12>
- Боярська-Хоменко А.В. Система педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. *Перспективи та інновації науки*, 2025. Вип. 5 (51). С. 294-306. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-294-306](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-294-306)
- Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.

- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», 2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
- Закон України «Про освіту», 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Луценко Ю. А. Трансформація освіти у воєнний та повоєнний період: інструменти розбудови безпечного простору у класі, 2024. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745281/1/Lutsenko_Yu_Instrumenty_rozbudovy_bezpechno_ho_prostoru_u_klasi_2024_tezy.pdf
- Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник, 2023. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
- Проект «Стратегія відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій України», 2024. URL : <https://unity.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/proekt-strategiyi-.pdf>
- Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки», 2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-%D1%80#Text>
- Спіріна Т.П., Дуля А.В. Діти учасників бойових дій як об'єкт соціально-педагогічної роботи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С. 213 – 217.
- Шелестова Л. В. Освіта в умовах воєнного стану та в повоєнний період: виклики, ресурси та шляхи компенсації, 2024. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740748/1/%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf

REFERENCES

- Alokhin, M.M. (2023). Osvitnia instytutsiia yak sub'iekt sotsialnoi roboty u hromadi iz osobamy, yaki postrazhdaly vnaslidok viiny [Educational institution as a subject of social work in the community with persons affected by the war]. *Sotsialna robota v hromadi: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku*. Dnipro : DNU imeni Olesia Honchara. S. 156-159. (in Ukrainian)
- Atanov, H. A. (2007). Teoriia diialnisnoho navchannia : navchalnyi posibnyk [Theory of activity-based learning: a textbook]. Kyiv : Kondor. 186 s. (in Ukrainian)
- Bekh, I. D. (2003). Vychovannia osobystosti. Kn. 1 : Osobystisno orientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady [Personality Education. Book 1: Personality-oriented approach: theoretical and technological foundations.]. Kyiv : Lybid. 280 s. (in Ukrainian)
- Boiarska-Khomenko, A. V. (2024). Osnovni idei, zavdannia i pidkhody do realizatsii pedahohichnoi pidtrymky ditei, shcho prozhyvaiut na deokupovanykh terytoriiakh [Basic ideas, tasks and approaches to the implementation of pedagogical support for children living in deoccupied territories]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. No 57. S. 163-174. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.57.12> (in Ukrainian)
- Boiarska-Khomenko, A.V. (2025). Systema pedahohichnoi pidtrymky ditei, shcho prozhyvaiut na deokupovanykh terytoriiakh [System of pedagogical support for children living in the deoccupied territories]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. Vyp. 5 (51). S. 294-306. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-294-306](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-294-306) (in Ukrainian)
- Boichuk, Yu.D., Boiarska-Khomenko, A.V. (2024). Osvita doroslykh yak resurs dlia sotsialnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh voiennoho stanu [Adult education as a resource for social adaptation of internally displaced persons under martial law]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyv*. Vyp. 2 (26). S. 35-45. [https://doi.org/10.35387/od.2\(26\).2024.35-45](https://doi.org/10.35387/od.2(26).2024.35-45) (in Ukrainian)

- Lutsenko, Yu. A. (2024). Transformatsiia osvity u voiennyi ta povoienni period: instrumenty rozbudovy bezpechnoho prostoru u klasi [Transformation of Education in the War and Post-War Period: Tools for Building a Safe Space in the Classroom]. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745281/1/Lutsenko_Yu_Instrumenty_rozbudovy_bezpechnoho_prostoru_u_klasi_2024_tezy.pdf (in Ukrainian)
- Osvita i nauka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk (2023). [Education and Science of Ukraine under Martial Law. Information and Analytical Collection]. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (in Ukrainian)
- Proiekt «Stratehiia vidnovlennia derzhavnoi vlady ta reintehratsii naselennia deokupovanykh terytorii Ukrainy» (2024). [Project “Strategy for the Restoration of State Power and Reintegration of the Population of the Deoccupied Territories of Ukraine”]. URL : <https://unity.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/proekt-strategiyi-.pdf> (in Ukrainian)
- Rozporiadzhennia KМУ «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z vidnovlennia osvity na deokupovanykh terytoriiakh na 2024-2027 roky» (2024). [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Plan of Measures for the Restoration of Education in the Deoccupied Territories for 2024-2027”]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
- Shelestova, L. V. (2024). Osvita v umovakh voiennoho stanu ta v povoienni period: vyklyky, resursy ta shliakhy kompensatsii [Education under martial law and in the post-war period: challenges, resources and ways of compensation]. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740748/1/%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf (in Ukrainian)
- Spirina, T.P., Dulia, A.V. (2024). Dity uchashnykiv boiovykh dii yak ob'ekt sotsialno-pedahohichnoi roboty [Children of Participants in Hostilities as an Object of Social and Pedagogical Work]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Seriiia sotsialno-pedahohichna*. Kamianets-Podilskyi : Vydavets Kovalchuk O.V. S. 213 – 217. (in Ukrainian)
- Vozniuk, O. V., Dubaseniuk, O. A. (2009). Tsilovi oriiientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyi pidkhid : monohrafiia [Target orientations of personality development in the education system: an integrative approach: monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 684 s. (in Ukrainian)
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) [Law of Ukraine “On Education”]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian)
- Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib» (2015). [Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons"]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (in Ukrainian)

Інформація про автора:

Боярська-Хоменко Анна Володимирівна:
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-18183074>; доктор педагогічних наук, доцент, учений секретар, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, вчений секретар, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна 61000

Information about the author:

Boiarska-Khomenko Anna Volodymyrivna:
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-18183074>; Dr. hab. in Pedagogy, Associate Professor, scientific secretary, professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy, Scientific Secretary, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61000

e-mail: anna.boyarskahomenko@hnpu.edu.ua

e-mail: anna.boyarskahomenko@hnpu.edu.ua

Цитуйте цю статтю як: Боярська-Хоменко А. В. Педагогічні умови організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 58. С. 41-54

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2025.58.04>

Дата надходження статті до редакції: 12.05.2025

Стаття прийнята до друку: 27.05.2025